Museovirasto

Lausunto

20.01.2023 MV/1/03.00.01/2023

Eduskunnan ympäristövaliokunta

00102 EDUSKUNTA

Viite VNS 15/2022 vp

Asia **Asiantuntijapyyntö, Valtioneuvoston selonteko kansallisesta ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelmasta v. 2030, Hyvinvointia ja turvallisuutta muuttuvassa ilmastossa**

Eduskunnan ympäristövaliokunta on pyytänyt Museoviraston asiantuntijaa kuultavaksi sekä kirjallista asiantuntijalausuntoa koskien valtioneuvoston selontekoa kansallisesta ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelmasta 2030 (KISS2030).

Museovirasto pitää myönteisenä kehitystä, jossa kulttuuriperintö ja -ympäristöt tunnistetaan aiempaa paremmin osaksi ilmastopolitiikkaa ja sen mukaista suunnittelujärjestelmää. Euroopan komission asiantuntijatyöryhmän tuoreissa suosituksissa jäsenmaille (”Strengthening Cultural Heritage Resilience for Climate Change”, OMC-työryhmän raportti 2022) todetaan:

> ”Kansallisen, alueellisen ja paikallisen tason hallinnon on sisällytettävä kulttuuriperintö ja kulttuuriala kaikkiin toimiin ja suunnitelmiin, jotka koskevat ilmastonmuutoksen hillitsemistä ja siihen sopeutumista. Toimiin täytyy tarttua, jotta kulttuuriin ja kulttuuriperintöön liittyvät asiat saadaan integroitua täysin ympäristön kestävyyteen ja ilmastopolitiikkaan liittyvään päätöksentekoon sekä kansallisella, alueellisella että kansainvälisellä tasolla.” (suositus nro 6).

Komission asiantuntijaraportin mukaan yhteensä 19 Euroopan unionin jäsenvaltiossa, Suomi mukaan lukien, kulttuuriperintö on tunnistettu kansallisessa ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelmassa. Valtioneuvoston selonteko ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelmasta 2030 on tästäkin näkökulmasta yksi tärkeä askel oikeaan suuntaan.

Kulttuuriperinnön ja ilmastonmuutoksen väliset yhteydet voi tiivistää seuraavasti: ilmastonmuutos vaikuttaa moninaisesti kulttuuriperintöön ja on uhka kulttuuriperinnön säilymiselle, mutta kulttuuriperintö ja -ympäristö ja niihin liittyvät tiedot ja taidot voivat myös edesauttaa ilmastonmuutoksen hillintää ja sopeutumista muutoksiin. Jälkimmäisestä esimerkkinä koetellut, perinteisen rakentamisen tavat, osaaminen ja tieto materiaalien kestävyydestä. Lisäksi kulttuuriperintö (esimerkiksi arkeologinen perintö) kertoo aikaisemmista muutoksista ilmastossa, niihin sopeutumisesta ja selviämisestä. Kulttuuriperintökohteiden avulla voidaan myös konkretisoida ja viestiä ilmastonmuutoksesta ja sen vaikutuksista ja näin vahvistaa tietoisuutta, mahdollisuuksia ja kykyä sopeutua. Mainittakoon, että myös hillintä- ja sopeutumistoimilla on vaikutusta kulttuuriperintöön ja -ympäristöihin.

Jatkuvuudet, joita yhteisöjen aineelliset ja aineettomat kulttuuriperinnöt ja niitä koskeva tieto edustavat, tukevat ihmisten sopeutumiskykyä osin jo väistämättömissä muutoksissa. Kulttuuri ja kulttuuriperintö tuovat perspektiiviä ja toivoa sekä auttavat ihmisiä kuvittelemaan ja toteuttamaan kestävämpiä tulevaisuuksia. Ne ovat sekä muutos- että sopeutumisvoima, joka tuottaa kestävyyden kulttuuria.

Olemassa olevan rakennuskannan, myös rakennusperinnön, mahdollisimman pitkäaikainen käyttö uudisrakentamisen sijaan vähentää luonnonvarojen käyttöä ja hillitsee ilmastonmuutosta. Jo olemassa olevaan rakennuskantaan sopeutuva käyttö on kestävää.

Kulttuuriperinnön ja -ympäristöjen sopeutumisen kehittämiskohteet vastaavat pitkälti yleisiä havaintoja tarpeista eri aloilla: ennakointia ja varautumista, tietotarvetta esimerkiksi sopeutumisen kustannuksista, osaamisen vahvistamista sekä seurantatietoa on syytä edelleen kehittää.

Museovirasto toi sopeutumissuunnitelmasta 14.10.2022 antamassaan lausunnossa (MV/3/00.04.00/2022) esille sen, että kyse on muutoksesta, joka koskettaa kasvavassa määrin ihmisten arkea, mistä syystä kulttuurin ja ihmistieteiden asiantuntijuutta tulisi vahvistaa myös etsittäessä sopeutumista edistäviä ratkaisuja. Kansainvälisesti kulttuurin ja kulttuuriperinnön merkitystä kriiseissä ja kestävämmän tulevaisuuden tukena nostaa esiin esimerkiksi Climate Heritage Network mm. tuoreessa toimintaohjelmassaan, ”Empowering People to Imagine and Realise Climate Resilient Futures Through Culture – from Arts to Heritage”, Sept. 2022.

Kuten Museovirasto aiemmassa lausunnossaan toi esille, suunnitelmassa ei mainita kulttuurista kestävyyttä. Kulttuurinen kestävyys tarkoittaa kulttuurin ja kulttuuriperinnön monimuotoisuuden säilymistä, mahdollisuutta vuoropuheluun erilaisten kulttuurien välillä sekä ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävää kehitystä edistävien toimintatapojen vahvistumista. Käsite olisi hyvä työkalu sopeutumisen tukemisessa ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen kestävyyden rinnalla.

Valtioneuvoston selonteossa on oma tavoitelukunsa kulttuuriperinnölle ja -ympäristölle (2.5.7. Tavoite 15). Museovirasto pitää tätä hyvänä ratkaisuna, mutta samalla on hyvä huomata kulttuuriympäristöjen ja -perinnön laajat kytkökset yhteiskunnan eri sektoreihin ja niillä toteutettaviin sopeutumistoimiin. Kulttuuriperinnön ja -ympäristön tavoiteluvussa tunnistetut kehittämiskohteet, tavoitteet ja toimenpiteet ovat Museoviraston näkemyksen mukaan oikeansuuntaisia ja kannatettavia.

Selonteossa esitetyt toimet kohdentavat aiheellisesti lisää huomiota kulttuuriperintöön ja kulttuuriympäristöön kohdistuviin ilmastoriskeihin ja sopeutumiseen. Lisätukea ja -tietoa saadaan tänä vuonna valmistuvasta ympäristöministeriön ”Ilmastonmuutos ja kulttuuriympäristö. Tunnistetut vaikutukset ja suositukset sopeutumiseen” -raportista, joka sisältää ajantasaisen tilannepäivityksen ja suositeltuja toimia.

On tärkeää, että selonteossa on konkretisoitu toimenpiteiden toteutustapoja ja -tahoja sekä käsitelty myös voimavaroja ja rahoitusta. Näin varmistetaan tehokkaampi toimeenpano. Toimenpiteissä tuodaan hyvin esiin tarve kehittää rahoitusmuotoja eri sektoreilla ja osoittaa rahoitusta kulttuuriperinnön ja -ympäristön hoitoon sekä innovatiivisten, kulttuuriperintöön pohjautuvien sopeutumisratkaisujen kehittämiseen (15.1). Innovatiiviset ratkaisut tarvitsevat taustalleen tutkimusta. Ilmastonmuutoksen sopeutumistoimien rahoituksen tarve on tunnistettu myös EU-tasolla: edellä jo mainituissa asiantuntijaryhmän tuoreissa suosituksissa esitetään, että

> ”Euroopan komission on käynnistettävä ilmastonmuutokseen sopeutumisen ja ilmastonmuutoksen hillitsemisen taloudellisia kustannuksia koskeva kattava tarkastelu, joka kohdistuu kulttuuri- ja luonnonperintöön.”

Voimavarojen ohella selonteossa on nostettu hyvin esiin ennakoivan yhteistyön merkitys sopeutumistoimien suunnittelussa ja erilaisten näkökulmien yhteensovittamisessa (15.3).

Ennakointi myös tehostaa työtä. Hallinnonrajat ylittävä yhteistyö on tässä avainasemassa. Vaikka sopeutumissuunnitelman toimenpiteet velvoittavat ensi sijassa valtion viranomaisia, on onnistumisen kannalta tärkeää tehdä yhteistyötä kaikilla tasoilla. Museovirasto nostaa esiin alueelliset vastuumuseot, jotka ovat kulttuuriympäristöjen asiantuntijoina keskeisiä aluetason yhteistyötahoja.

Myös jo edellä mainittu komission asiantuntijatyöryhmän raportti (2022) suosittaa, että

> ”jäsenvaltioiden… ministeriöiden ja hallintojen sekä paikallisten ja alueellisten viranomaisten täytyy varmistaa yhteistyö kaikilla hallinnon tasoilla ja asiaankuuluvilla politiikan aloilla, erityisesti suunnitteluelimissä sekä ilmastonmuutostoimista ja kulttuuriperinnöstä vastaavien henkilöiden välillä.”

Museovirasto pitää tärkeänä, että haavoittuviin ryhmiin kiinnitetään erityistä huomiota. Vahvimmin sopeutumisen tarve koskettaa nykyisiä nuoria, tulevia sukupolvia ja jo nyt saamelaisia ja heidän elinympäristöään, elinkeinojaan ja kulttuuriaan, maisemaansa. Saamelaisten tilanne havainnollistaa myös luonnon ja kulttuurin tiivistä yhteyttä sopeutumisessa. On hyvä, että jatkoselvitystä vaativiin asioihin on kirjattu mm. saamelaisten ilmastonmuutokseen sopeutumisohjelma.

LOPUKSI

Ehdotuksessa kulttuuriperintöstrategiaksi (2022) tunnistetaan ilmastonmuutoksen, kestävän kehityksen ja kulttuuriperintötyön väliset yhteydet ja esitetään näitä koskevia toimintalinjauksia. Ehdotus kulttuuriperintöstrategiaksi on tarkoitus hyväksyä valtioneuvoston periaatepäätöksenä lähitulevaisuudessa. Strategia on yksi Museoviraston ja koko kulttuuriperintöalan toimintaa vahvasti ohjaavista ohjelma-asiakirjoista, jonka on tarkoitus toteutua poikki sektorien ja yli hallinnonalarajojen.

Museovirasto on omalta osaltaan sitoutunut edistämään yhteistyötä ja toteuttamaan sopeutumissuunnitelmaan kirjattuja toimia ja korostaa samalla työhön suunnattavien voimavarojen merkitystä.

Pääjohtaja	Tiina Merisalo
Osastonjohtaja	Ulla Salmela